

FÉLELEM NÉLKÜL:

WILLIAM WALLACE TÖRTÉNETE

NÉGYÖKRÜ IZABELLA HELÉNA
SZTE-BTK TÖRTÉNELEM MA
II.ÉVFOLYAM

2025

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	2
II. Az első skót függetlenségi háború kitörésének okai, történeti háttere és a háború első éve (1290–1296).....	3
III. Mítosz és valóság. Egy skót hős felemelkedése: William Wallace élete a függetlenségi háború előtt (1272?-1296-ig).....	7
IV. A szabadságharcos útja: William Wallace és a skót lázadás (1297-1298).....	12
IV./1. Hogyan került Wallace a felkelés élére?	12
IV./2. A stirlingi csata	15
IV./3. A falkirki csata	17
V. William Wallace árnyékharca, bukása (1299-1305) és küzdelmének hatása az utókorra.....	19
V./1. Wallace hollétéről a falkirki csata után	19
V./2. A skót „mártír” elfogása és kivégzése.....	21
V./3. William Wallace emlékezete	23
VI. Összegzés	23
Bibliográfia.....	25
Források.....	25
Feldolgozások.....	25
Internetes források:.....	27
Mellékletek.....	28

I. Bevezetés

A középkori skót történelem meghatározó alakjaként William Wallace (1-es számú melléklet) megkísérelte kivívni Skócia függetlenségét az angolokkal szemben a 13. század utolsó fele és a 14. század eleje között. Habár nem ő volt az egyedüli tehetséges skót hadvezér az első skót függetlenségi háborúban, személyét a korban jelentős tömeg méltatta és történetét az utókor meglehetősen túlmisztifikálta.

Dolgozatomban megkísérlem összegyűjteni a legfontosabb mítoszokat és valós történelmi eseményeket Wallace életéről, amiket próbálok egymástól elkülöníteni. Több kérdéskört is érintek a skóttal kapcsolatban, ezek közül a legfontosabbak a következők: Wallace származása; rendelkezett-e nemesi címmel; volt-e felesége és ha igen, akkor ki; áruló volt-e a falkirki vereség utáni menekülése miatt vagy ez csak egy előre kitervelt akció része volt?

A legfontosabb forrásokként három korabeli krónikát emelek ki, melyeket haszonnal forgattam dolgozatom írása közben, ezek a következők: a lanercosti¹, a forduni² és a guisborough-i³ krónikák. Ezekből a kötetekből első kézből tájékozódhatunk a fontosabb csatákról, eseményekről és Wallace életéről is szó esik bennük.

Magyar nyelven kevés kutatásban említik meg a skót szabadságharcos nevét – és a 13. század végi Skóciát is –, viszont egy Szántó Richárd által írt tanulmány⁴ sokat segített a téma könnyebb átlátásában, az összefüggések megértésében és a szabadságharc legfontosabb eseményeinek a megvilágításában.

Túlnyomórészt angol nyelvű szakirodalmat használtam fel, ezek közül a legfontosabbakként tartom számon az Andrew Fisher: William Wallace⁵, a Pete Armstrong: Stirling Bridge and Falkirk, 1297-98⁶ és a Graeme Morton: William Wallace – A national tale⁷ című köteteket, melyek a dolgozatban szerepelt csatákról és Wallace életéről adnak átfogó ismereteket.

A dolgozatban a következő fejezetek és alfejezetek szerepelnek: I. Bevezetés, II. Az első skót függetlenségi háború kitörésének okai, történeti háttere és a háború első éve (1290-1296), III. Mítosz és valóság. Egy skót hős felemelkedése: William Wallace élete a függetlenségi háború

¹ Maxwell 1913.

² Fordun 1871.

³ Hemingford 1731.

⁴ Szántó 2016.

⁵ Fisher 2007.

⁶ Armstrong 2003.

⁷ Morton 2014.

előtt (1272?-1296-ig), IV. A szabadságharcos útja: William Wallace és a skót lázadás (1297-1298), IV. 1. Hogyan került Wallace a felkelés élére?, IV. 2. A stirlingi csata, IV. 3. A falkirki csata, V. A William Wallace árnyékharca és bukása (1299-1305) és hatása az utókorra, V. 1. Wallace hollétéről a falkirki csata után, V. 2. A skót „mártír” elfogása és kivégzése, V. 3. William Wallace emlékezete, VI. Összegzés.

Tanulmányom célja átfogó és átlátható összképet nyújtani William Wallace életéről és az első skót függetlenségi háború kezdeti éveiről (leginkább 1296-1298) objektív nézőpontból bemutatva.

II. Az első skót függetlenségi háború kitörésének okai, történeti háttere és a háború első éve (1290–1296)

Skócia királya, III. Sándor (1249–1286) nem rendelkezett törvényes (élő) fiú utóddal, ezért unokája, I. Margit (1286–1290) – „a norvég hajadon” – örökölte a trónt.⁸ Ezt a skót parlament elfogadta és írásba is foglalta „Rendelkezés a Skót Királyság utódlásáról” címen 1284-ben.⁹ Sándor 1286-os váratlan halálával – megbotlott a lova és ledobta magáról, másnap reggel találták meg a sziklák alatt kitört nyakkal¹⁰ – többéves politikai krízis kezdődött el Skóciában¹¹, melyet tetézett az a tény is, hogy Margit hét évesen elhunyt. 1289 nyár végén¹² az angol uralkodó, I. (Nyakigláb) Edvárd (1272–1307) (13-as számú melléklet) egyezséget kötött, miszerint az ifjú királynő hozzámegy az angol trónörököshöz, a hat éves Edvárdhoz. Ez volt az úgynevezett Birgham-i szerződés (1290)¹³, amelyben továbbá azt is kikötötték, hogy Skóciának Angliától függetlennek kell lennie, ennek értelmében saját önálló parlamenttel, törvényekkel és bírósággal kell rendelkeznie, viszont ha megkötötték volna a házasságot, akkor az utódaik mindkét koronát örökölték volna és ezzel az angol király biztosíthatta volna hosszútávon azt, hogy az angol–skót kapcsolatok zökkenőmentesek legyenek. Margit halálával azonban megüresedett a skót trón és új terveket kellett készítenie Edvárdnak.¹⁴

Több jelölt is szóba jöhetett a skót királyi cím birtoklásáért. Ezek közül a legesélyesebbek John Balliol, Galloway ura és Robert Bruce (16-os számú melléklet), Annandale ura voltak.¹⁵ A

⁸ Keen 1995, 27.

⁹ 56. Provision for succession to the Scottish kingship, 1284. EHD III. 1975, 427.

¹⁰ Armstrong 2003, 7.

¹¹ Barrell 2000, 92.

¹² Armstrong 2003, 7.

¹³ 65. Treaty of Birgham, 18 July 1290, EHD III. 1975, 467-468.

¹⁴ Keen 1995, 27.

¹⁵ Uo.

kérdést I. Edvárd döntötte el és 1292-ben John Balliol (1292–1296) lett Skócia királya. A segítségért cserébe azonban hűségesküvel tartozott az angol királynak, ráadásul azt is el kellett ismernie, hogy Skócia legfőbb hűbérura Edvárd.¹⁶

1294-ben tetőzött egy angol–francia konfliktus, mivel IV. (Szép) Fülöp (1285–1314) francia király megszerezte Gascogne-t, mellyel háborús helyzetet váltott ki.¹⁷

Az angol uralkodó folyamatosan egyre több adót vetett ki a skótokra, megpróbálta kizsákmányolni Skóciát és ez egyre nagyobb elégedetlenséghez vezetett.¹⁸ Edvárd hadba hívta a skótokat, hogy vegyenek részt Anglia oldalán a gascogne-i háborúban, viszont John Balliol nem válaszolt az angol uralkodónak.¹⁹ Stirlingben megalapították a skótok az úgynevezett Tizenkettek tanácsát és megállapodtak abban, hogy a tényleges hatalmat nem John Balliol, hanem a Tanács tagjai közül a badenochi Comynok fogják gyakorolni.²⁰

Bár Balliol-t Edvárd választotta Skócia királyának – és ő elismerte az angol uralkodót hűbérurának – Balliol nem sokáig élvezhette a királyi birtokát. Feszültségek támadtak a két uralkodó között, mivel Edvárd vasmarokkal próbálta Skóciát kormányozni. Ebben a helyzetben Balliol – elégedetlenné válva pozíciójával – Franciaország felé kezdett fordulni.²¹

1295-ben a skótok – kihasználva a wales-i felkelést, hogy az angolok az erőiket máshova összpontosítják – felvették a kapcsolatot IV. Fülöp francia királlyal szövetségekötés céljából.²² A tárgyalások sikeresek voltak és Auld Alliance néven életbe lépett a szövetség, melynek tagjai voltak Skócián kívül még Aragónia és Norvégia is – ennek értelmében nemcsak egy skót–francia, hanem egy skót–norvég egyezmény is született, melynek lényege az volt, hogy a szövetség tagjai nem támadják meg egymást. Balliol így a francia és az angol királynak is a hűbéresévé vált.²³ A tervek szerint Edward Balliol, a skót király fia feleségül vette volna Charles de Valois lányát és a két ország kölcsönösen támogatást tudott volna nyújtani egymásnak a háborúban.²⁴

¹⁶ Szántó 2016, 79.

¹⁷ Prestwich 1990, 26.

¹⁸ Walton 2006, 114.

¹⁹ Szántó 2016, 79.

²⁰ Oliver 2009, 120.

²¹ Reid 1945, 285.

²² Keen 1995, 32.

²³ Szántó 2016, 80.

²⁴ Reid 1945, 285.

A skótok megtagadták Edvárdnak azt a parancsát, hogy ne engedjék a francia haderőt partra szállni és abba sem egyeztek bele, hogy átadják az angoloknak az angol–francia háború végéig a határvárat – név szerint: Jedburgh, Berwick és Roxburgh várait. Berwickben állítólag angol kereskedőket inzultáltak, a skót parlament pedig 1296 februárjában hivatalosan is elfogadta a skót–francia szövetséget, ami hadiállapotot idézett elő Anglia és Skócia között. 1296 márciusában az angol király Newcastle-hoz hívta hadba az angol hűbéreseit.²⁵ A korabeli források szerint Edvárd 1296 húsvétjának szerdáján 30000 gyalogossal és 5000 lóval – melyek fel voltak fegyverezve – lépte át a Tweed folyót.²⁶ Ez az adat valószínűleg túlzó, de az angol sereg mérete feltehetőleg valóban számottevő volt.²⁷

Jelen tanulmánynak nem célja bemutatni az összes csatát, melyet az angolok és a skótok vívtak egymással az általam vizsgált időszak során, azonban a következőkben néhány 1296-ban történt további fontosabb eseményt megemlítek – mellyel alátámasztom azt, hogy mindkét nép hasonlóan kegyetlen volt a másikkal szemben és hogy milyen véres is volt ez a háború.

A skótok átkeltek a Solway-en keresztül Angliába és Carlise-ben két napon keresztül kegyetlenkedtek a helyi lakosokkal – embereket mészároltak le, házakat gyújtottak fel és elhajtották a marháikat – mint ahogyan azt a lanercosti krónikában is megírják. Ezután kora áprilisban a skótok ismét lerohanták Cumberland-et és Northumberland-et és számos lanercosti, valamint hexhami monostorházat súlyosan megrongáltak. A lanercosti krónikás beszámolója szerint a skótok kegyetlenkedése nem ismert határokat, Corbridge-ben például körülbelül 200 kisiskolást égettek el élve – a skótok rájuk gyújtották az iskolát.²⁸

A skót rajtaütések meglehetősen pusztítóak voltak, viszont Edvárd továbbra is Skóciát kívánta meghódítani. Miután átkeltek az angolok a Tweeden március 28-án, Berwick irányába fordultak kelet felé. Ebben az időben Berwick volt Skócia leggazdagabb városa, ezenkívül kül- és belkereskedelem szempontjából is kiemelkedő szerepet töltött be az országban. A következő napon, március 29-én Edvárd felszólította Berwick lakosságát, hogy adják meg magukat, de a helyőrség válaszul „letolt nadrággal” kinevette az angolokat. Válaszul teljeskörű szárazföldi és tengeri támadást indított az angol király, aki elveszítette ebben az ostromban az unokatestvérét, Cornwalli Richárdot.²⁹ Ezután a nőket és gyerekeket távozásra szólították fel az angolok és

²⁵ Uo.

²⁶ Stevenson 1870, 25.

²⁷ Szántó 2016, 80.

²⁸ Armstrong 2003, 10-11.

²⁹ Armstrong 2003, 11.

kifosztották a várost, majd két nappal később feladták a várat a skótok, de ez a várban lévő több ezer ember számára már késő volt.³⁰ I. Edvárd király vérfürdőt rendezett a városban. A háború áldozatairól nem tudunk pontos számot mondani, mert mindkét nép túlzó számadattal szolgált. Berwick lett az angolok skóciai főhadiszállása, ugyanakkor katonai- és közigazgatási központtá is átalakították.³¹ Edvárd Skócia kincstárnokává Hugh Cressingham-et nevezte ki, akinek a székhelyét Berwickben alakították ki.³²

1296. április 5-én John Balliol-tól érkezett levél az angol király részére, amelyben az szerepelt, hogy lemond a hűbéresküjéről. I. Edvárd következő célpontja Dunbar vára volt, amit könnyedén megszerzett, mert a skót nehézlóasság nehezen tudott közlekedni a lejtőn és a skót nemesség nagy része John de Warrene, Surrey grófjának a kezébe került. A vár védői nem sokra rá megadták magukat és egy hét múlva Roxburgh várát is megszerezték az angolok.³³ Ezután sorra foglalták el a skót várakat, úgy mint Edinburgh (11-es számú melléklet), Stirling (10-es számú melléklet) és Skócia keleti parti városai és várai is az angolok kezébe kerültek.³⁴

Az 1296-os Skócia elleni hadjárat egyértelműen az angolok győzelmével zárult. Mintegy 1500 angol és skót – nagyrészt földbirtokosok – hűséget esküdött Edvárd király előtt. Az angol uralkodó délre vonult vissza és John de Warrene-re bízta Skócia irányítását. Az angol földbirtokosok többsége behódolt I. Edvárdnak, viszont egyesek Balliol mellé álltak, akik később a lázadókhoz csatlakoztak.³⁵

Ugyanebben az évben John Balliol lemondott a skót királyi címről, összetörték a királyi pecsétjét és a francia szövetségi szerződést is felbontották.³⁶ Balliol 1296-os kincardine-i levelében az szerepel, hogy önként mondott le a királyi címről és Skócia népe megadja magát I. Edvárdnak.³⁷ Balliol nem önként mondott le, hanem kényszerítették erre és habár megszégyenítették, legalább életben maradt.³⁸ Az angol uralkodó Balliol-t a londoni Towerba záratta és Skóciát megfosztotta azoktól a hatalmi jelvényektől, melyek önálló státuszú királyságának szimbólumai voltak – például a skót nyilvántartásokat és a „Sors Kövét”, amin ősi idők óta a skót királyokat koronázták a Scone-i apátságban – ez utóbbit a westminsteri

³⁰ Bennett 2014, 16.

³¹ Szántó 2016, 81.

³² Armstrong 2003, 12.

³³ Bennett 2014, 16-17.

³⁴ Szántó 2016, 81-82.

³⁵ Bennett 2014, 17.

³⁶ Szántó 2016, 82.

³⁷ Stones 1970, 147.

³⁸ Fisher 2007, 53.

apátságba szállítottak.³⁹ A skót koronázási ékszerek és további más fontos ereklyék is Edvárd birtokába kerültek. Minderről fennmaradt egy feljegyzés, melyet 1323-ban kibővítettek, amikor arról számoltak be, hogy a különféle skót iratokat numerikus sorrendbe helyezték, mivel korábban rendezetlenül álltak kötegekben a raktárban.⁴⁰ Mindezek jelentősége az volt, hogy így a skótok nem tudtak új királyt koronázni.⁴¹ 700 év múlva kapták csak vissza a skótok a Sors kövét, amit jelenleg az edinburgh-i kastélyban őriznek a Szent Margit kápolnában.⁴² (12-es számú melléklet)

Edvárd Skócia kormányzását hadnagyának, John de Warrenne-nek adta át.⁴³ Edvárd királynak sikerült hűségesküre kényszerítenie a skót földbirtokosok, nemesek és polgárok nagy részét, amit a Ragman Roll nevezetű dokumentumban írásban is rögzítettek.⁴⁴ Érdeemes megjegyezni, hogy William Wallace neve nem szerepel a Ragman Rollban – tehát ő nem tett hűségesküt ezek szerint az angol királynak.⁴⁵ Azokat az embereket, akik nem tették le a hűségesküt, az angol király börtönbe záratta, vagy Angliába vitette őket rabként. Mindezen lépések nemcsak I. Edvárd hatalmát erősítették meg Skóciában, hanem széleskörű elégedetlenséget is kiváltottak a skótok körében.⁴⁶

Ez év őszén az angol uralkodó elégedetten tért vissza délre, hiszen meg volt róla győződve, hogy sikerült megszereznie Skóciát és végre béke uralkodik a két ország között.⁴⁷

Tradicionálisan tehát 1296 évét nevezik meg a skót történelemben az első skót függetlenségi háború kezdetének⁴⁸, melynek egyik legjelentősebb alakjának az előéletével kívánok a következő fejezetben bővebben foglalkozni.

III. Mítosz és valóság. Egy skót hős felemelkedése: William Wallace élete a függetlenségi háború előtt (1272?-1296-ig)

Habár Wallace (15-ös számú melléklet) történelmileg jelentős személy – skót nemzeti hős –, élete mégis legendákkal és talányokkal tarkított és ez megnehezítheti a kutatók munkáját. Néhány mítoszlól – kiemelten a skót harcos kardjáról – a Wallace emlékezetével foglalkozó

³⁹ Armstrong 2003, 14.

⁴⁰ Stones 1970, 151-153.

⁴¹ Szántó 2016, 82.

⁴² Armstrong 2003, 13.

⁴³ Bennett 2014, 17.

⁴⁴ Szántó 2016, 82.

⁴⁵ Fisher 2007, 54.

⁴⁶ Szántó 2016, 82.

⁴⁷ Brown 2004, 179.

⁴⁸ Barrell 2000, 92.

alfejezetben is kitérek. Az első leginkább említésre méltó mítoszok – voltak korábbiak is, de azok vagy nem maradtak fenn vagy nem voltak eléggé kiforrottak, jelentősek – halála után 150-170 évvel keletkeztek nagyjából.

Blind Harry (1440-1492) *The life of Sir William Wallace* (Sir William Wallace élete) című epikus költeménye⁴⁹, valamint a *The Actes and Deidis of the Illustre and Vallyeant Campioun Schir William Wallace, The Acts and Deeds of the Illustrious and Valiant Champion Sir William Wallace, Knight of Elderslie* – amit sokan csak 'The Wallace' (A Wallace) néven említenek⁵⁰ – az első ezen művek közül. Kutatásom ezen szakaszában kizárólag az 1296-ig terjedő időszakot vizsgálom.

A 'Wallace' vagy 'le Waleis' családnév jelentése: 'walesi ember'. Úgy tartják, hogy William Wallace őse, Robert Wallace az 1130-as években érkezett Skóciába Walter FitzAlan szolgálatába, aki I. Dávid skót király (1124-1153) intézője volt. A család olyan birtokokat szerzett meg az idők során, mint Ayrshire és Renfrewshire.⁵¹ A családról egyes történészek úgy tartják, hogy nem voltak nemesek és befolyásosak sem⁵², míg mások szerint köznemesek voltak⁵³.

William Wallace valószínűleg Elderslie-ben született Paisley (Renfrewshire) közelében, habár a kutatók között nincs teljes egyetértés ezügyben, vannak akik szerint Ayrshire-ben jött a világra. Wallace születési idejét csak feltételezni tudjuk,⁵⁴ de a legtöbb kutató az 1272-1274-es évek valamelyikét jelöli meg.⁵⁵ Egyesek szerint William Wallace Sir Malcolm Wallace második fia volt, habár bizonyos dokumentumok Allan (vagy Alan⁵⁶) Wallace-t tartják az apjának – aki egy alig ismert ayrshire-i földbirtokos volt.⁵⁷ Egy 1297-es stirling hídi csata utáni levél támasztja alá azt a feltételezést, hogy Wallace édesapja valóban Alan Wallace volt, mivel a pecséten az szerepel, hogy 'William, Alan Wallace fia'.⁵⁸ (6-os számú melléklet). Fennmaradt írásos bizonyítékok igazolják azt, hogy Wallace-nak két testvére volt, Malcolm és John, akik Robert Bruce korai támogatói voltak,⁵⁹ egyedül Blind Harry ábrázolja két lánytestvérrel

⁴⁹ Armstrong 2003, 18.

⁵⁰ Raupp 2021, 32.

⁵¹ Armstrong 2003, 18.

⁵² Fisher 2007, 1.

⁵³ Morton 2014, 37.

⁵⁴ Armstrong 2003, 19.

⁵⁵ Dean 2016, 51.

⁵⁶ Fisher 2007, 14.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Fisher 2007, 14.

⁵⁹ Armstrong 2003, 19.

Wallace-t, amely nagy valószínűséggel az alkotó fantáziájának szüleménye, mivel erre utaló más forrás nem maradt fenn.⁶⁰

Egyes kutatók úgy vélik, hogy Sir Malcolm és a legidősebb fia visszautasították az I. Edvárd király iránti hűségesküt és ezért 1291-ben angol katonák gyilkolták meg őket. Ez is jó okkal szolgálhatott az ifjú Wallace-nak az angolok iránt érzett gyűlöletéhez. Malcolm halála után nem sokkal egy nyilvános megaláztatás miatt megölte az első angol ellenfelét – állítólag egyetlen ökölcsapással, bár ebben lehet némi túlzás. Wallace a következő éveket szökevényként töltötte, – bár egyik nagybátyja segíteni próbált neki rendezni törvénytől stáuszát és az ellene felhozott vádakát törölni, de a skót hős büszkén viselte ezt a szerepet a becsület jeleként és visszautasította a jóindulatú segítséget.⁶¹

William Wallace művelt embernek számított a korban, hiszen tudott írni-olvasni, nyelveket beszélt – például megtanulta a skót gael nyelvet, valamint a franciát és a latint is elsajátította. Ami a fiatalkori külsejét illeti, magas és robosztus férfiként jellemezték, aki kicsit önfejj és erőszakos is volt, ám mindez az előnyére vált, mert ez erősítette a kitartását és azt a képességét, hogy nem állította meg őt semmiféle kudarc élete során.⁶² A műveltsége és a több nyelvre taníttatása arra utalhat, hogy talán Wallace-t papnak szánták – mint ahogyan a nagybátyjai is azok voltak.⁶³

Néhány történész szerint Wallace íjászkodott is,⁶⁴ habár Skóciát 1297-ig valószínűleg nem hagyta el.⁶⁵

A lanercosti krónikában Wallace személye korántsem megnyerő: egy olyan véreskező emberként van ábrázolva, aki korábban útonálló vezetője volt és később fellázadt a király ellen – lásd a következő fejezeteket – és rengeteg embert maga mellé állított.⁶⁶ Nyilvánvaló, hogy a skót hős ábrázolása ebben a krónikában igencsak túlzó, hiszen ez egy angolok által készített mű, az ellenséget – így Wallace-t sem – pedig általában nem pozitívan mutatták be.

Ezzel szemben a skótok krónikája, a *Chronica gentis Scotorum*⁶⁷ az ellenkezőjét állítja, az egész kötetben egy bátor és félelmet nem ismerő, tiszteletreméltó harcos van bemutatva, aki jó

⁶⁰ Fisher 2007, 12.

⁶¹ Dean 2016, 52.

⁶² Dean 2016, 51.

⁶³ Armstrong 2003, 19.

⁶⁴ Morton 2014, 37.

⁶⁵ Fisher 2007, 1.

⁶⁶ Maxwell 1913, 163.

⁶⁷ Fordun 1871.

példával szolgál a skót nép számára. Véleményem szerint az igazság valahol a kettő véglet között lehet, azaz valóban bátor és nagy tehetségű stratégia volt – lásd később a schiltronok megtervezését –, akinek mint minden embernek biztosan voltak hibái is. Az angolokhoz hasonlóan ő sem ismert kegyelmet a legyőzöttek felett vagy aki vele szembeszállt, brutális volt és félelmetes harcos.⁶⁸

Egyes korai elbeszélésekben Wallace az angol és a skót korona árulója is volt egyben, kezdetben támogatók nélkül és később követőket is csak azért tudott szerezni, mert ő megfenyegette az embereket.⁶⁹ Én ezt az információt is túlzónak tartom. Egyetlen ember nem tud mindenkit rákényszeríteni arra erőszakkal, hogy harcoljanak vele együtt Skócia függetlenségéért, valószínűleg Wallace olyan férfi volt, akire többen is felnéztek és nem véletlenül tudott később seregek élére állni. Ráadásul nem Wallace volt az egyetlen személy, aki megelégedte az angolok – és különösen I. Edvárd király – tetteit.

Nemcsak a skót hős függetlenségi háború előtti tettei és származása, hanem az öltözködése is vitatott. Blind Harry szerint Wallace tartánt viselt.⁷⁰ A skótok nemzeti öltözéke közé tartozott az úgynevezett tartán, de ez inkább csak a 16. században terjedt el. A testükre csavarták és övvel rögzítették ezt a ruhadarabot. Az első írásos emléket egy 1578-as feljegyzésből ismerünk⁷¹, tehát kizárható, hogy Wallace viselt volna ilyen ruhadarabot. A későbbiekben a különféle egyedi tartánok a skót klánok megkülönböztetésül is szolgáltak⁷². J. G. MacKay egy 1924-es művében Blind Harry-re hivatkozik és azt állítja, hogy a skót hős tartánt viselt és amikor Dundee-ba járt iskolába, egy angol kormányzó sértegette és bántalmazta Wallace-t.⁷³ A hagyományban sokáig élt az a meggyőződés, hogy Wallace tartánt viselt, azonban mivel ez az információ nincs bizonyítékokkal alátámasztva, ezért a történészek nem tudják egyöntetűen elfogadni ezt a mítoszt.⁷⁴

Wallace házasságának kérdésköre is talányokkal teli. A legtöbb kutató egyetért abban, hogy a skót nemzeti hős házas volt, ezt bizonyítja egy bizonyos Andrew Wyntoun nevezetű egyházi krónikás feljegyzése. Charles Rogers viszont geneológiai kutatásokat végzett és azt állítja, hogy Wallace soha nem vette el feleségül Mariont és gyermekük sem született. Egy másik kutató szerint Marion ugyan igent mondott a házassági ajánlatra, viszont hogy valóban hozzáment-e

⁶⁸ Fisher 2007, 2.

⁶⁹ Morton 2014, 37.

⁷⁰ Raupp 2021, 32.

⁷¹ Raupp 2021, 34.

⁷² Uo.

⁷³ Armstrong 1952, 194.

⁷⁴ Armstrong 1952, 195.

vagy csak együtt éltek, ezt az információt homály fedi. Az is vitatott, hogy a nő várandós volt-e, amikor meggyilkolták.⁷⁵

David Macre azt a nézőpontot vallja, hogy William titokban elvette feleségül Mariont.⁷⁶

Egy másik nézőpont szerint – romantikus hősként ábrázolva Wallace-t – pusztán azért tört ki az első skót függetlenségi háború, mert Wallace feleségét kegyetlenül meggyilkolta Lanark sheriffje, William Hesilrig, ezért bosszúból a skót megölte az angol sheriffet.⁷⁷

Az még nem tisztázott, hogy 1296 előtt úgynevezett „törvényenkívüli” volt-e Wallace vagy csak Hesilrig meggyilkolása után számított annak. Mit értünk az alatt, hogy „törvényenkívüli”? Olyan személy, aki nem rejtőzik el az ellenség elől, hanem nyíltan képes szembeszállni vele és rendszerint önmaga keresi „a bajt”. Mint az a későbbiek során az olvasó számára is ki fog derülni, nem Wallace kereste sem Stirlingnél, sem pedig Falkirknél a csatát. Az 1296-os vereség rengeteg skótot bűnözésre kényszeríthetett. Mi a helyzet Williammel? Ha valóban törvényenkívüli volt, talán nem számítanak annyira hősieknek a tettei. Az tény, hogy 1296. augusztus 8-áról született egy feljegyzés, mely szerint: „Yorki Mátyás, akit Cristiana vádolt meg St John-ban rablással, nevezetesen Szent Botulph napját megelőző csütörtökön, a házába ment egy tolvajjal egy bizonyos William le Waleys-szel és erőszakkal elvette annak áruit és vagyonát, nevezetesen sört 3 schilling értékben arra hivatkozva, hogy ő egy írnok és nem köteles neki válaszolni. Az esküdtszék bűnösnek találta és bűnbánatra ítélték.”⁷⁸

Egyesek azt feltételezik, hogy Wallace-nak második felesége is volt, bizonyos Lady Helen, de erre egyelőre nincs bizonyíték.⁷⁹

Vita tárgyát képezi az is, hogy Wallace részt vett-e korábban valamilyen katonai kiképzésen, viszont jelenleg nem áll a rendelkezésünkre elég adat ezzel a kérdéskörrel kapcsolatban. Azt feltételezik a kutatók, hogy 1297 előtt katonaként szolgált és emiatt elhagyta egy időre Skóciát. Ebben az esetben valószínűleg Walesbe vagy Franciaországba mehetett zsoldosként – mindkét ország I. Edvárd ellensége volt.⁸⁰ Ez megmagyarázná azt, hogy miért tudunk olyan keveset a skót előéletéről. Kizárni mindenesetre – egyelőre – nem lehet, mivel katonai ismeretek nélkül

⁷⁵ Morton 1998, 234.

⁷⁶ Morton 2014, 71.

⁷⁷ Szántó 2016, 83.

⁷⁸ Fisher 2007, 21-22.

⁷⁹ Morton 2014, 71.

⁸⁰ Fisher 2007, 20.

igen nehéz lett volna irányítani a lázadást Wallace-nak – így én is ezzel a nézőponttal értek egyet.

A következő fejezetben az 1297-1298-as eseményekről lesz szó – kiemelten a stirlingi és falkirki csata –, William Wallace politikai fellépéséről és a lázadás kiszélesedéséről egészen Wallace eltűnéséig (1298).

IV. A szabadságharcos útja: William Wallace és a skót lázadás (1297-1298)

IV./1. Hogyan került Wallace a felkelés élére?

Az angol király 1297-ben a franciákkal kívánt harcolni, figyelme egy jó ideig nem Skóciára irányult, viszont egyes hűbéresei figyelemmel kísérték az országban lévő eseményeket, ugyanis itt állomásoztak és katonai szolgálatukat itt teljesítették.⁸¹

Az elégedetlenség 1296 tele és 1297 tavasza között szinte mindenhol jelen volt az országban és 1297 májusára már egy teljeskörű lázadás tört ki.⁸²

A Skóciát kormányzó Warrenne látszólag éppoly közömbössé vált, mint maga I. Edvárd az ország ügyeit illetően, így visszavonult yorkshire-i birtokaira, a kincstárnok, Hugh de Cressingham pedig továbbra is túlzott mértékű adókat vetett ki. További elégedetlenségre adott okot az, hogy a megüresedett skót egyházi tisztségeket gyakran külföldiek kapták meg. Robert Wishart, Glasgow püspöke egyike volt azoknak, aki lázadást szított a skótok között. Mindeközben az elégedetlen nemesek száma is csak nőttön-nőtt, többek között James Stewart és Andrew de Moray – vagy Andrew Murray – is részt vett az ellenállásban.⁸³

A lanercosti krónikás szerint Robert Wishart és James Stewart voltak a „felelősök” Wallace lázadásának előmozdításáért. Ezek a személyek kezdetben csak a színpalak mögött munkálkodtak, – mivel nem merték megszegni az angol uralkodónak tett hűségesküjüket – de végül fegyvert ragadtak és fellázadtak. Szerepük viszont rövidéletű volt, mert 1297 júliusában Irvine-nél megadták magukat.⁸⁴

Mi történt mindeközben William Wallace-al? A skót kétszer is felbukkant az 1296-os történelmi események kapcsán, mindkettő a dunbari csata után történt. Az egyik feljegyzés írója

⁸¹ Szántó 2016, 83.

⁸² Reid 1982, 107.

⁸³ Bennett 2014, 17.

⁸⁴ Reid 1982, 107.

szerint halászat közben megölt három angolt, akik megpróbálták ellopni a fogását. A második – lényegesebb – incidens során Ayr városába lopódzott be, hogy részt vegyen egy piaci fesztiválon, itt viszont több angol katonát is meggyilkolt egy verekezésben. Ami ezután történt, arról több változat is született. Egyesek szerint a köré gyűlt tömeg lelkes üdvívalgása közepette elmenekült az erdőbe, míg mások szerint súlyosan megsebesült – sőt egyenesen haldoklott – és a rokonai körében sikerült végül felépülnie.⁸⁵

Wallace egyre nagyobb hírnévre tett szert. Habár a skót rokonai valószínűleg már a korábbi években is egy ellenállási mozgalom létrehozásán fáradoztak, – ezt bizonyíthatják az ayr-i gyilkosságok is, amik akár provokatív céllal is végbemehettek a köznép szimpátiáját elnyerve – egy másik nézőpont szerint Wallace-ra hatással volt egy úgynevezett „Valódi Thomas” – azaz Sir Thomas Rymer – nevezetű állítólagos „próféta”, aki kinyilatkoztatta, hogy Skócia szabadságának visszaszerzése William kezében van. Egyes történészek szerint ez a prófécia ösztönözte Wallace-t arra, hogy egy szervezett felkelés irányába induljon el.⁸⁶

Az 1297. májusi események nem teljesen világosak a Wallace-kutatók számára. A korábban már említett William Heselrig, Lanark sheriffjének meggyilkolásának oka pontosan nem ismert, csak a hagyományos beszámolókra hagyatkozhatunk. Eszerint Wallace vonzotta az elégedetlenkedőket – tehát az angol uralom ellenzőit. Amikor titokban meglátogatta a feleségét, – aki Lanarkban élt és nem sokkal azelőtt vette őt el – mint üldözött embert, összecsapott egy angol járőrrel. Ezután visszamenekült a házába, de amikor az üldözői az ajtón dörömböltek, a hátsó kijáraton keresztül a sziklás Cartland Crags felé menekült el. Dühében, amiért nem sikerült elfogni Wallace-t, Heselrig elrendelte a ház felgyújtását és mindenkit, aki ott élt – beleértve Wallace feleségét és a szolgákat is – megöletett. Sokak szerint ezen a napon bosszút esküdött Wallace az angolok ellen. Mindezek következménye az volt, hogy a skót összegyűjtött néhány embert és éjjel lecsapott a sheriffre és annak fegyveres őrségére és saját kardjával vagdalta apró darabokra Heselriget, majd felgyújtotta az épületet minden ott tartózkodó emberrel együtt.⁸⁷

Érdemes Andrew Murray-ról – a továbbiakban így használom a nevét – is néhány szót ejteni, mivel azt feltételezik, hogy nagyobb mozgatórugója volt a felkelésnek, mint Wallace, viszont karrierje igen rövidnek ígérkezett, mert még ebben az évben elhunyt.⁸⁸ Emiatt inkább csak

⁸⁵ Dean 2016, 52.

⁸⁶ Reid 1982, 107.

⁸⁷ Fisher 2007, 71.

⁸⁸ Armstrong 2003, 20.

Wallace-ra emlékezik az utókor. Murray részt vett édesapjával – Sir Andrew Murray-vel – a dunbari csatában, ahol nagybátyjával és apjával együtt fogságba kerültek és éveken keresztül Chesterben raboskodtak, ahonnan sikerült megszöknie Murray-nak és visszatért a Moray-ban található családi birtokra, ahol zavartalanul tervezhette meg a felkelést.⁸⁹

Murray 1297. május 25-én rajtaütött Urquhart várán, amelyet William Fitz-Warin várnagy védelt. Bár Fitz-Warin megmenekült, az angol király uralma Murray nyomására mégis korlátozódott a térségben. Nem sokkal később William Douglas is csatlakozott a lázadókhoz és júniusban egy újabb rajtaütést vezetett, ezúttal William Ormsby bírót ellen. Douglas oldalán harcolt William Wallace és a követői is. Habár Ormsby elmenekült, a meglepetésszerű támadás aláástta az angol pozíciókat, így Murray szabadabban mozoghatott.⁹⁰

A délnyugat skóciai nemesek fegyverbe szólították az embereiket – vezetőik Robert Wishart, James Stewart és Robert Bruce voltak. Carrick grófja és Sir William Douglas – akik csatlakoztak az angolokkal kötött alkuhoz – szintén részt vettek a küzdelmekben. Hosszas tárgyalások után a skót nemesek júliusban Irvine-nél kényszerűségből megadták magukat anélkül, hogy harcra került volna sor. Ez a kapituláció azonban komoly következményekkel járt, a skót nemesség becsülete és hitelessége erősen megkérdőjeleződött. Wallace ekkor lépett elő a felkelés vitathatatlan vezetőjévé Dél- és Közép-Skóciában – a nemesek döntéseivel pedig erősen szembehelyezkedett. Az egyik lovag, – Richard Lundie – aki Wallace oldalán harcolt, végül átállt az angolokhoz, ami a skót harcos dühét váltotta ki. William Douglas fiát, Sir James Douglast a londoni Tower börtönébe zárták, ahol később életét vesztette. Wallace úgy gondolta, hogy a nemesség elárulta Skócia ügyét. Habár megingott a bizalma a nemességben, ráadásul ez a megadás nemcsak katonai vereséget jelentett számára, hanem erkölcsi csapást is, mindez még eltökéltebbé tette őt a harc folytatásában.⁹¹

Wallace 1297 nyarán a selkirk-i erdőben tartózkodott egy ideig – mint ahogyan azt Cressingham július 23-ai leveléből is kiderült, aki szerint a skót nem volt olyan fontos ember. Erről a nyárról Blind Harry is megemlékezett – azt állította, hogy Wallace legalább száz angol hajót gyűjtött fel Aberdeen közelében. Mint tudjuk – az idő és a távolság közötti nagy eltérések miatt – ez egy nagyon túlzó adat, habár a szabadságharcos valóban gyorsan mozgott.⁹²

⁸⁹ Fisher 2007, 68.

⁹⁰ Bennett 2014, 18.

⁹¹ Armstrong 2003, 32.

⁹² Fisher 2007, 92.

Murray északon, Wallace pedig délen volt a felkelés vezetője kezdetben⁹³, majd 1297 nyarán Andrew Murray és William Wallace egyesítették erejüket az angol uralkodó ellen.⁹⁴

IV./2. A stirlingi csata

Murray és Wallace Stirling régi hídjának (2-es számú melléklet) közelében összpontosították seregüket a Forth folyónál, ezzel jó rálátásuk nyílt a déli parton található Plantegenet kézen lévő stirlingi várra – I. Edvárd angol király a Plantegenet-házból származott. Warenne eközben az északkeleti part mentén haladva mintegy 300 lovasból és 10000 gyalogosból álló haderőt gyűjtött össze, a sereget Cressingham sorakoztatta fel Roxburgh-ban.⁹⁵

Ahogy az angol sereg Stirling felé haladt csatlakozott hozzájuk James Stewart, Lennox grófja, valamint néhány olyan nemes, akik korábban behódoltak – köztük Richard de Lundie is. Warenne beleegyezésével Stewart szeptember elején megpróbált tárgyalni a lázadókkal, de nem járt sikerrel. A lázadók kedvező helyzetben voltak, az Ochil-hegység alatti erdőkben elrejtőzve várták az ellenséget. A reggeli órákban az angolok megpróbálták átkelni a hídon, de parancs hiányában visszahívták őket. Ekkor Warenne két domonkos szerzetest küldött a lázadókhöz, hogy felajánlják a skótoknak a megadás lehetőségét, ezt viszont elutasították.⁹⁶ A lanercosti krónikás szerint Wallace válasza ez volt: „Nem azért jöttünk, hogy békét kérjünk, hanem harcra készen, hogy Skócia királyságát felszabadítsuk.”⁹⁷ (14-es melléklet)

A lanercosti krónikában azt olvashatjuk, hogy azért nem fogadtak el semmilyen békeajánlatot, mert továbbra is meg akarták tartani ősi jogaikat és hagyományaikat, ahogyan azt a régi skót királyoktól már megszokták. A krónikás ezen a ponton Wallace-t rablónak nevezte és azt állította, hogy valószínűleg csak azért nem jöhetett létre a béke, mert a skót fellázította a népét, hogy álljanak ki a szabadságukért és az önállóságukért.⁹⁸

A hagyomány szerint az angol parancsnok – John de Warenne – határozatlansága és hozzá nem értése miatt vesztették el a csatát az angolok. Látszólag nem igazán akart harcolni, inkább tárgyalni próbált volna előző nap a lázadókkal – szeptember 10-én –, majd határozatlanul először átkelésre utasította a hadsereget, végül pedig inkább visszahívta. Taktikai hibát követett el azzal is, hogy az embereit a Forth folyó egyik kanyarulatának alacsonyan fekvő, mocsaras területére helyezte, ahol a csapatok egy keskeny hídon haladtak át – annyira keskeny volt, hogy

⁹³ Cook 2020, 7.

⁹⁴ Fisher 2007, 68.

⁹⁵ Bennett 2014, 18.

⁹⁶ Bennett 2014, 19.

⁹⁷ Maxwell 1913, 126.

⁹⁸ Maxwell 1913, 124.

egyszerre csak két ló fért el rajta. Amikor az angol sereg fele már átkelt a hídon, a skótok a közeli magaslatról támadtak, elzárták a hidat és körülzárták az angolokat.⁹⁹ (Napjainkban gyalogoshídként használják, 9-es számú melléklet).

Mik segítették még elő a skótok győzelmét az 1297. szeptember 11-i stirlingi csatában? Wallace és Murray jóval több embert mozgósított, mint korábban, ráadásul olyan grófi seregekből érkezett férfiakat is toborozni tudtak, akik jól fel voltak fegyverezve. Ezek a jól felfegyverkezett emberek alkották volna a schiltronok első sorait.¹⁰⁰ Wallace és Murray katonái hosszú lándzsákkal voltak felfegyverkezve, és szoros – schiltron – formációba szerveződtek. Ezt egy olyan alakzatnak érdemes elképzelni, mint egy sündisznót, mert a kifelé meredő lándzsák áthatolhatatlan védőgyűrűt alkottak. Amikor az angol katonák átkeltek a stirlingi hídon, a folyó kanyarulatában három oldalról csapdába estek. A skótok schiltronjai ekkor előrenyomultak és elvágták az északi menekülési útvonalat – így teljesen körülzárták az angolokat.¹⁰¹

Warrenne tehetetlenül nézte végig, ahogyan a skótok lemészárolták az angolokat – akik számos embert vesztettek a csatában, többek között sok lovagot és számos gyalogságba tartozó férfit, valamint John Cressingham is elesett. Aki tehetett, az elmenekült Berwick irányába. A skótok rengeteg angol felszerelést zsákmányoltak a győztes csatának köszönhetően.¹⁰²

Egyes középkori krónikások igazságtalannak ítélték meg az angolok helyzetét, mivel szerintük nem voltak felkészülve a skótok támadására. Wallace és a skótok démonizálásának részeként jelenhettek meg azok a történetek, melyek szerint William megnyúzta Hugh de Crassingham-et, ezzel is azt sugallották az írók, hogy a skótok mennyire nem tartották be a háború íratlan szabályait és milyen kegyetlenek voltak – és a győzelem is csak a kegyetlenségük miatt született. Bár Warrenne valóban nem volt olyan tehetséges hadvezér, mint az angol király, viszont a krónikák feltűnően alkalmatlannak és tehetségtelennek festették le őt.¹⁰³

A skót győzelmet a krónikák különféle teóriákkal igyekeztek alátámasztani – utalva ezzel arra, hogy a skótok tisztességtelenül nyerték meg a stirling-hídi csatát. Ilyen történet az is, miszerint egy skót ács szándékosan eltávolította a híd faszögeit, így az összeomlott.¹⁰⁴ Ráadásul a guisboroughi krónikás szerint a skótok lerángatták Warrenne-t a lováról és lándzsákkal

⁹⁹ Cook 2020, 7.

¹⁰⁰ Armstrong 2003, 37.

¹⁰¹ The National Wallace Monument: *The battle of Stirling Bridge 11th September 1297. Wallace and Moray spring their trap.* <https://www.nationalwallacemonument.com/the-battle-of-stirling-bridge/> (Letöltés ideje: 2024. 10. 27.)

¹⁰² Szántó 2016, 84.

¹⁰³ Cook 2020, 7.

¹⁰⁴ Cook 2020, 8.

szurkálták őt halálra, a csata után pedig a széttépett bőrének darabjait Skócia különböző pontjaira küldték el. A hagyomány szerint Wallace Cressingham bőréből készített övet a kardjának.¹⁰⁵ A lanercosti krónikás megerősíti Cressingham kegyetlen halálát, azonban az ő feljegyzései alapján Warrene megmenekült és csak rövid ideig üldözték őt a skótok.¹⁰⁶ Én ez utóbbival értek egyet, mivel a későbbiekben is feltűnik Warrene neve más helyeken.

IV./3. A falkirki csata

A Stirling-hídnál aratott skót győzelem után Edvárd király megerősítette a seregeit és elszántan készült a skótok teljes leigázására. Az angolok Stirling elleni veresége komoly figyelmeztetés volt az angol uralkodó számára, ezért igyekezett megszilárdítani pozícióját és megegyezett Franciaországgal, hogy a haderejét Skócia ellen fordíthassa.¹⁰⁷

A lanercosti krónika szerint Murray az 1297-es stirlingi csatában hunyt el.¹⁰⁸ Ez az információ azonban nem mindenhol így szerepel. Annyi biztos, hogy az 1297-es lübecki (7-es számú melléklet) és hamburgi levelekben még szerepelt a neve, – tehát életben volt még ekkor – de később már semmilyen iraton nem tűnt fel a neve. Ez egy kereskedelmi levél, 1297. október 11-én küldte el a lübecki és hamburgi kereskedőknek Wallace és Muray, amikor Haddingtonban állomásoztak.¹⁰⁹ Az is lehetséges, hogy a csata után halálozott el nem sokkal, egyes kutatók szerint 1297 novemberében a csatában szerzett sebesülései miatt halt meg.¹¹⁰ Mindenesetre ezek után William Wallace maradt az egyedüli személy, akit a skótok a vezetőjüknek tekintettek¹¹¹, ráadásul 1297/98 telén Skócia gyámjává is megválasztották a stirlingi csatában megmutatkozott érdemeiért¹¹² és lovaggá is ütötték.¹¹³

Wallace azzal, hogy aktívan részt vett a stirlingi ütközetben megmutatta, hogy stratégiai szinten is képes gondolkodni. A nyílt csata vállalása és megnyerése politikai szempontból is jelentős volt: korábban csak néhány nemes támogatta, a többség addig csak egy egyszerű rablóként tekintett rá. A stirling-hídi csata után viszont a skót ellenállás vezetőjeként ismerték el.¹¹⁴

¹⁰⁵ Fisher 2007, 106.

¹⁰⁶ Maxwell 1913, 164.

¹⁰⁷ Bennett 2014, 20.

¹⁰⁸ Maxwell 1913, 272.

¹⁰⁹ Morton 2014, 36.

¹¹⁰ Bennett 2014, 19.

¹¹¹ Armstrong 2003, 53.

¹¹² Armstrong 2003, 59.

¹¹³ Bennett 2014, 20.

¹¹⁴ Dean 2016, 53.

A fent említett lübecki és a hamburgi levelek tartalmi lényege az volt, hogy Skócia újra egy Angliától független királyság.¹¹⁵

Wallace, mint az ország tényleges katonai vezetője azon dolgozott, hogy a számos különálló hűbéri sereget egy egységes skót nemzeti hadsereggé szervezze. Eme szándéka mellett igen határozottan ki is állt, mivel kivégeztette azokat a nemeseket, akik nem engedték át hűbéreseiket a nemzeti haderőnek.¹¹⁶

1297 októberében Wallace és csapata Észak-Angliába vonult, ahol egy Rothbury közeli erdőben vetettek tábor. A korabeli feljegyzések szerint körülbelül egy hónapig fosztogatták Northumberland és Cumberland vidékét. Visszatérve Skóciába elűzték az angol helyőrséget a roxburghi várból és felgyújtották a várost.¹¹⁷

Habár számos kisebb csata volt az 1297-98-as évben, a falkirki ütközet volt a legfontosabb fordulópont a skót függetlenségi háborúban, így most erre térek ki a következőekben. 1298 elején I. Edvárd már óriási haderőt gyűjtött össze, amelyben lovasok és fegyveres gyalogosok mellett francia és gascogne-i zsoldos íjászok is részt vettek. Az angol sereget jól szervezett ellátási vonalak támogatták és Edvárd stratégiája arra épült, hogy kicsalogassa a skótokat a rejtékhelyeikről és csatára kényszerítse őket. Eközben Wallace a selkirk-i erdőben várakozott, és az angol király előrenyomulását próbálta akadályozni több-kevesebb sikerrel, mivel az angolok fokozatosan és kitartóan haladtak előre.¹¹⁸

A skót és az angol hadsereg végül Falkirknél találkozott egymással. Edvárd stratégiája és katonai fölénye hamar eldöntötte a csata végkimenetelét. Az angolok jól képzett íjászaik – különösen a walesi hosszúíjászok – hatalmas pusztítást végeztek a skótok között, akik nem voltak képesek megfelelően védekezni ellenük. Wallace serege főleg lándzsásokból állt – akiknél a schiltron alakzatot alkalmazta. A skót sereg védtelen volt az angol távolsági fegyverekkel szemben, így az angol lovasság könnyedén megtörte a soraikat.¹¹⁹

A lanercosti krónikás beszámolója szerint egyetlen előkelő személy sem esett el az angolok közül – kivéve a templomosok vezetőjét, aki néhány társával együtt túl vakmerően támadott a skótokra. A csatáról így ír a krónika: „Mária Magdolna ünnepén (július 22-én) a skótok teljes erejükkel csatába szálltak vele Falkirknél. William Wallace volt a parancsnokuk, és legnagyobb

¹¹⁵ Fisher 2007, 118.

¹¹⁶ Dean 2016, 53.

¹¹⁷ Dean 2014, 14.

¹¹⁸ Bennett 2014, 20.

¹¹⁹ Uo.

bizalmukat a lándzsásokba helyezték, akiket szokásuk szerint az első sorba állítottak. Azonban az angol hadsereg páncélos lovassága, amely a sereg nagyobb részét alkotta, körbekerülte őket mindkét oldalról, szétverte soraikat, és menekülésre kényszerítette a skót lovasságot. Ennek következtében a lándzsások és gyalogosok, akik kitartottak és bátran harcoltak, nagy veszteségeket szenvedtek: hatvanezer, egyes források szerint nyolcvanezer, mások szerint akár százezer ember esett el.”¹²⁰

A falkirki csata súlyos skót vereséggel zárult. Johannis de Fordun krónikája szerint a skótok közül többen már az angol sereg megjelenésekor elmenekültek, mert megrémültek az ellenséges sereg nagyságától. Többen haltak meg menekülés következtében mocsarakban és a hegyekben, mint a csatában. Wallace másik útvonalon menekült el, viszont többen hőiesen kitartottak a csatában és vagy életüket áldozták hazájukért vagy pedig az angolok fogságába estek.¹²¹

Wallace – bár élő hősként tisztelték – elvesztette katonai fölényét és ez megrendítette pozícióját Skócia vezetőjeként. Bár a skótok továbbra sem adták fel a függetlenségért folytatott lázadásukat, a falkirki csata után nyilvánvalóvá vált, hogy Edvárd eltökélt Skócia leigázásában és a skótoknak új stratégiára lesz szükségük a túléléshez.¹²²

V. William Wallace árnyékharca, bukása (1299-1305) és küzdelmének hatása az utókorra

V./1. Wallace hollétéről a falkirki csata után

Wallace lemondott a Skócia gyámja címről a falkirki csatavesztés után, ráadásul gyorsan hanyatlani kezdett a támogatottsága és befolyása a nemesség körében, hiszen sokan az addigi katonai sikerei miatt hittek és bíztak benne, de nem kapott tőlük második esélyt. Mivel nem rendelkezett nagy befolyású támogatókkal, a skót szabadságharcos ismét a történelem árnyékába húzódott vissza, életéről a falkirki csata elvesztésétől (1298) a kivégzéséig (1305) csupán feljegyzésekből tájékozódhatunk.¹²³

Habár a skót szabadságharc még korántsem ért véget, kutatásom főszereplője William Wallace, így a következőkben nem a további ütközetekről lesz szó, hanem Wallace-ról.

Egyesek úgy tartották, hogy Skócia gyámja azért menekült el a csataterrről – a falkirki csata után – és azért bujdosott, mert gyáva volt. Ezt a feltevést az angolok is előszeretettel terjesztették –

¹²⁰ Maxwell 1913, 166.

¹²¹ Fordun 1871, 330.

¹²² Bennett 2014, 20.

¹²³ Armstrong 2003, 80.

sőt még egy dalt is költöttek a skót bukásáról.¹²⁴ A legtöbben úgy tartják, hogy Wallace jogosan törekedett emberei és saját személye megmentésére – a további küzdelem a biztos halálukat jelentette volna és az ország gyors pusztulását, ezzel szemben a visszavágáshoz a megfelelő pillanat kivárása védhető álláspont volt.¹²⁵ Ez a menekülés – véleményem szerint – tehát inkább önvédelem volt és felelősségtudat az emberei iránt. Ráadásul ha valóban egyszerű megfutamodásról lett volna szó, akkor azt bizonyára egyedül tette volna.

Wallace egy maroknyi hűséges követőjével Selkirk vagy Ettrick erdeibe vonult vissza. Célja a harc folytatása vagy újrakezdése volt, mely törekvését az is igazolta, hogy állítólag angol szállítmányokat fosztogatott. Az elkövetkezendő években – időnkénti megszakításokkal – folytatta árnyékból vívott harcát – ezúttal a Skóciát védelmező új nemesi vezetők támogatásával.¹²⁶

Pluscarden leírása szerint Wallace a falkirki csata után találkozott Robert Bruce-al és válaszolt a vádjaira, miszerint túlságosan fontosnak tartotta önmagát és szerepét. Wallace mély érzelmekkel beszélt lemondásának okairól – a Skócia gyámja címről – és az emberek iránti bizalmáról, akiket állítólag Bruce megvetett. Ha elfogadjuk azt, amit a források írnak, miszerint Wallace meg akarta szakítani a kapcsolatát a nemességgel és nem kívánt már rájuk támaszkodni, akiket korábban követett, közelebb juthatunk a lemondás valódi okának felderítéséhez, noha a tényleges okot nem tudjuk.¹²⁷

A modern történészek szerint elkerülhetetlen volt a lemondása. A korai források viszont – mint Fordun és a hagyomány szerint Wallace – tudatosan, szabad akaratából hozta meg ezt a döntést. Valószínűleg nem a falkirki csatavesztés miatt mondott le, mert nem szolgáltak meggyőző bizonyítékokkal azok, akik ezt feltételezték róla. Az is lehet, hogy hetekig fontolgatta ezt a döntést, hiszen gyámként már megtanulta a türelmet és az általa szervezett és kiképzett hadsereg is – melyet aztán Falkirk-be vezetett – hónapok munkájának az eredménye volt, akárcsak a Bruce-al és Comyn-nal kötött szövetség is, mely végül gyenge lábakon állt ugyan, de számára mégis értékes maradt. Így Wallace bölcsébbé vált, még ha mondhatni keserűbb is.¹²⁸

Eltérő beszámolók szólnak arról, hogy 1299-ban vagy 1300-ban járt-e Wallace Franciaországban – bár egy IV. Fülöp által 1300. november 7-én írt levél arra utal, hogy

¹²⁴ Fisher 2007, 166.

¹²⁵ Fisher 2007, 167.

¹²⁶ Dean 2014, 14.

¹²⁷ Fisher 2007, 167.

¹²⁸ Uo.

Wallace személyes audiencián találkozhatott a francia királlyal. A forrás azt tartalmazza, hogy IV. Fülöp francia király VIII. Bonifác pápát arra kérte, hogy támogassa Wallace-t.¹²⁹ A vélemények eltérnek Wallace hazatérésének dátumában, egyes nézőpont szerint 1302-ben vagy 1303-ban tért vissza Skóciába és ekkor kezdett csak bujdosni a skót,¹³⁰ míg egy másik vélemény szerint 1304-ben történt a visszatérés és továbbra is harcolt a hazájáért.¹³¹

V./2. A skót „mártír” elfogása és kivégzése

Amiben biztosak lehetünk, az Wallace elfogása és kivégzése – mert ezt igen jól dokumentálták a korban.

Az angol uralkodó 1304 februárjában a skótok számára békét ajánlott, viszont ezek a békefeltételek nem vonatkoztak Wallace-ra. Edvárd egyértelműen kijelentette, hogy: „Ami William Wallace-t illeti, megállapodás született, hogy magát megadja a mi nagyszerű urunknak, a királynak, úgy, ahogy az jónak látja majd számára”. Tudjuk, hogy többen is elfogadták a békeajánlatot, Wallace azonban mindvégig kitartott.¹³²

I. Edvárd angol király sürgette a skót nemeseket, hogy minél előbb fogják el William Wallace-t és adják át őt a királynak, aki utalt rá, hogy hálája jeléül kegyes és megbocsájto lesz a múltban elkövetett „hibáik” miatt.¹³³

A lanercosti krónika írója röviden számolt be a skót elfogásáról és kivégzéséről. A krónikás megemlíti, hogy egy szintén skót, bizonyos Sir John de Menteith fogta el a rejtőzködő Wallace-t és Londonba cipelte egészen I. Edvárd király színe elé. A vádokról itt nincs szó, csak röviden a kivégzés ténye és mikéntje szerepel a könyv lapjain. Fojtogatták, majd felakasztották, lefejezték, kibeledzték és feldarabolták és a belsősegeit elégették. A fejét kitűzték a London Bridge-re, a karjait és lábait pedig négy különböző helyre küldték Skócia és Anglia szerte.¹³⁴

A kivégzésének leírása nem pontos, mert innen kihagyta a krónikás azt, hogy meg is nyúzták.

Blind Harry azt állította, hogy Sir John de Menteith nem csupán egy áruló volt, hanem Wallace egyik legjobb barátja és a gyerekei keresztapja is és pénzért képes volt ezt a szoros kapcsolatot semmibe venni.¹³⁵ Ami biztos, hogy Menteith elfogadta Edvárd békeajánlatát – mint sok más

¹²⁹ Morton 2014, 36.

¹³⁰ Morton 2014, 38.

¹³¹ Dahm 2014, 10.

¹³² Fisher 2007, 218.

¹³³ Armstrong 2003, 88.

¹³⁴ Maxwell 1913, 175-176.

¹³⁵ Fisher 2007, 226.

skót is –, és az angol király cserébe hálája jeléül megtette őt Dumbarton sheriffjévé. Mivel hűségeskü kötötte őt Edvárdhoz, így a hűségviszony felől nézve nem tűnik árulásnak a tette – habár mai napig nem bocsátott meg neki az utókor.¹³⁶

Számos kutató szerint nem egy ember fogta el a skót szabadságharcost, hanem árulókból álló csapat.¹³⁷ Szerintem Sir John egyedül nem bírt volna Wallace-al, valószínűleg tényleg voltak segítői is. A legtöbb forrásban csak Sir John neve szerepel – mint áruló.

Glasgow közelében, Robroystonnál fogták el 1305. augusztus 5-én és átadták az angoloknak, akik hazaárulás vádjával bíróság elé állították.¹³⁸ Modern értelemben vett perről beszélni pontatlanság lenne, mivel nem engedélyezték Wallace-nak az esküdszéket és tanúkat sem hívtak be a tárgyalásra. Fellebbezésre nem volt lehetőség. Wallace nem védhette meg magát, a vádirat felolvasása után azonnal kivégzésre ítélték. (Ez egyébként az akkori angol joggyakorlattól nem tért el). 1304-ben őt törvényen kívül helyezték és így még egy formális perre sem tarthatott igényt.¹³⁹ A tárgyalás maga a londoni Westminster Hallban zajlott.¹⁴⁰

A vádak között szerepelt gyilkosság, gyűjtogatás, fosztogatás és szentségtörés is.¹⁴¹ Az egyik legsúlyosabb büntetének Heselrig meggyilkolását nevezték meg.¹⁴² Még súlyosabb vád volt a hűtlenség, habár Wallace tagadta ezen vádat, hiszen ő soha nem esküdött hűséget I. Edvárd királynak – így elárulni sem tudta őt. Az árulás meghatározása a király kiváltsága volt, így Wallace esetében az angol uralkodó a saját kénye-kedve szerinti hűtlenségi törvényt használta fel, hogy a királyi nyilvántartás alapján elérje Wallace elítélését. Ez lehetővé tette számára, hogy bíróság elé állítsa a skót lázadót – és az árulás vádját előre felépítse – és biztosítsa a számára kedvező ítéletet. Ezt igazolja az is, hogy miután felsorolták a Wallace elleni vádakát, az ítéletet késedelem nélkül már meg is hozták.¹⁴³

A Wallace elleni eljárásról készült jegyzék fennmaradt és a stirlingi Wallace Monument-ben meg lehet tekinteni. (5-ös számú melléklet) Az írás tartalmazza Wallace kivégzésének költségeit, halálának módját és egy rövid betekintést nyújt abba, hogyan tekintettek a skótra az angolok.

¹³⁶ Fisher 2007, 227.

¹³⁷ Dahm 2014, 10.

¹³⁸ Uo.

¹³⁹ Fisher 2007, 236.

¹⁴⁰ Morton 2014, 36.

¹⁴¹ Fisher 2007, 237.

¹⁴² Fisher 2007, 238.

¹⁴³ Fisher 2007, 239.

William Wallace volt az első skót, akit I. Edvárd kivégeztetett. A kegyetlen kivégzés szükségtelen volt, hatásosabb lehetett volna talán a stirlingi hídnál felakasztani mindenféle kínzás nélkül – ha már semmiképpen sem volt hajlandó megkegyelmezni a király. Edvárd a nyilvános és brutális kivégzéssel figyelmeztetni kívánta a skótokat, miszerint így járnak a lázadók, akik nem hódolnak be neki.¹⁴⁴

V./3. William Wallace emlékezete

A skót szabadságharcos életéről számtalan legenda keringett a korban és mindegyik Wallace hősiességét és dicsőségét kívánta népszerűsíteni. Ilyen legenda volt például a Wallace kardjáról szóló is – amit ma a stirlingi National Wallace Monument-ben lehet megtekinteni (4-es számú melléklet). Nem lehetünk biztosak abban, hogy ez a kard az a fegyver, amit az évszázadok során több feljegyzésekben is megemlítettek. Ez egy kétkézes hosszúkard és a kutatók a mai napig kételkednek abban, hogy valóban rendelkezett ilyen jellegű eszközzel élete során Wallace.¹⁴⁵

Az említett Stirlingben található National Wallace Monument (3-as számú melléklet) építése az 1861-es években kezdődött el. A mai napig megtalálhatók ott a skót hősről szóló emlékek – így a kardja is – és Robert Bruce kardja (8-as számú melléklet) is itt kapott helyet. A Monument-ből gyönyörű kilátás nyílik a stirlingi kastélyra is. Napjainkban évente több, mint 100000 ember látogatja meg ezt a helyet, ez is azt igazolja, hogy Wallace személyére mai napig kíváncsiak az emberek, jelentősége az évszázadok során egyáltalán nem törpült.¹⁴⁶

Életéről film is készült 1995-ben Mel Gibson-nal és ezután világszerte még több embert mozgatott meg Wallace témája, széleskörűen ismertté vált a szabadságharcos története világszerte – habár jónéhány történelmi pontatlanság szerepelt a Braveheart című filmben.¹⁴⁷

Wallace megjelenése az irodalomban, zenében, modern képzőművészetben mind-mind azt sugallják nekünk, hogy több, mint 700 év után is érdekli a skót hős személye az embereket és emlékezete tovább él a skót emberekben és szerte a világon.

VI. Összegzés

A skótok számára William Wallace alakja egyszerre testesíti meg a szabadságvágyat és olyan mítoszok születtek róla, amelyek szerves részeivé váltak a skót nemzeti identitásnak. A kutatásom során arra törekedtem, hogy minél objektívebb képet alkossak Wallace-ról, ám

¹⁴⁴ Fisher 2007, 242.

¹⁴⁵ Harrison 2019, 14.

¹⁴⁶ Harrison 2019, 16.

¹⁴⁷ Morton 2014, 174.

időnként nehéz volt összeállítani az összképet, mivel a rendelkezésre álló források gyakran ellentmondásosak és gyakran keverednek a valós történelmi események a később kialakult legendákkal. Ennek oka részben a korabeli krónikák hiányosságaiban és szubjektívitasában keresendő, részben pedig abban, hogy Wallace alakja az évszázadok során egyre inkább egy nemzeti hőssé vált, akinek élete és tettei a különféle mítoszok szolgálatába álltak.

A kutatás során több ponton találkoztam nehézségekkel, különösen akkor, amikor Wallace származásának és személyes élettörténetének részleteit próbáltam feltárni. A források nem egyértelműek és ellentmondásosak több helyen is. Ilyen vitatott kérdéskörök például, hogy nemesi származású volt-e és volt-e családja vagy felesége. Emellett Wallace politikai és katonai tevékenységei körüli kérdések is gyakran nyitottak maradtak – például a falkirki vereség után történt visszavonulása, amelyet többen árulásként értelmeztek –, míg mások stratégiai visszalépésként.

Az angol és skót források eltérő értelmezései és az egymással szembenálló narratívák gyakran olyan kérdéseket vetnek fel, amelyekre nem lehet egyértelmű választ adni jelenlegi tudásunk alapján. Így Wallace élete és szerepe inkább a mítosz és a valóság közötti határon mozog, amely kihívás elé állítja a történészeket.

Mivel rengeteg információ még nincs rendszerezve és kikutatva a skóttal kapcsolatban – ilyen például Wallace külpolitikai kapcsolatai –, így a jövőben szeretnék még mindenképpen a témával foglalkozni.

Wallace öröksége és emléke ma is élő példa arra, hogyan válhat egy történelmi személyiség nemcsak egy korszak szimbólumává, hanem a szabadság és az önállóság időtálló jelképévé is.

Bibliográfia

Források

1296. March 25. – *Journal of the Moments of King Edward in Scotland*. In: *Documents Illustrative of History of Scotland from the Death of King Alexander the Third to the Accession of Robert Bruce, MCCLXXXVI-MCCCVI*, Vol. II. (ed.) Joseph Stevenson. Edinburgh, General Register House, 1870, 25.

EHD III. 1975.: *English Historical Documents. Volume III. 1189–1327*. Ed.: Rothwell, Harry. New York: Oxford University Press, 1975.

Fordun, Johannis de: *Chronica gentis Scotorum*. Edinburgh: Edmonston and Douglas, 1871.

Hemingford, Walteri: *Canonici de Gisseburne, Historia de rebus gestis Edvardi I., Edvardi II. & Edvardi III*. Oxford: Sheldonian Theatre, 1731.

Maxwell, Herbert, Sir: *The Chronicle of Lanercost, 1272-1346: Translated with notes*. Glasgow: J. Maclehose, 1913.

Stones, E. L. G. (ed.): *Anglo-Scottish Relations 1174-1328: Some Selected Documents*. Oxford: Clarendon Press, 1970.

Feldolgozások

Armstrong, Alasdair Wm.: *Sir William Wallace and the Highland Dress*. Edinburgh: Edinburgh University Press, *The Scottish Historical Review*, Oct., 1952, Vol. 31, No. 112, Part 2 (Oct. 1952), 193-196.

Armstrong, Pete: *Stirling Bridge and Falkirk, 1297–98. William Wallace's rebellion*. Oxford: Osprey, 2003.

Bennett, Stephen: *Hammering the rebellion. Edward Longshanks' campaign in Scotland*. Zutphen: Karwansaray BV, *Medieval Warfare*, 2014, Vol. 4, No. 3, THEME - The First Scottish War of Independence (2014) 16–22.

Brown, Michael: *The Wars of Scotland*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2004.

Cook, Murray: *Literal Tides of War. Why Did the Scots Really Win at Stirling Bridge?* Zutphen: Karwansaray BV, *Medieval Warfare*, MAY/JUN 2020, Vol. 10, No. 1. 6–9.

Dahm, Murray: *Plucked from the notes of song. Blind Harry and the sources for William Wallace*. Zutphen: Karwansaray BV, Medieval Warfare, 2014, Vol. 4, No. 3, 9–12.

Dean, Sidney: *Highlanders and hobbies. Scottish asymmetric warfare*. Zutphen: Karwansaray BV, Medieval Warfare, 2014, Vol. 4, No. 3. 13–15.

Dean, Sidney: *Scottish profiles in leadership. William Wallace and Robert the Bruce*. Zutphen: Karwansaray BV, Medieval Warfare, May/Jun 2016, Vol. 6, No. 2. 51–55.

Fisher, Andrew: *William Wallace*. Edinburgh: Birlinn, 2007.

Harrison, Laura: *The Myth of William Wallace's Longsword. Needing a Bigger Blade*. Zutphen: Karwansaray BV, Medieval Warfare, OCT./NOV. 2019, Vol. 9, No. 4, 14–17.

Keen, M. H.: *England in the Later Middle Ages. A Political History*. London – New York: Routledge, 1995.

Morton, Graeme: *The Most Efficacious Patriot: The Heritage of William Wallace in Nineteenth-Century Scotland*. Edinburgh: Edinburgh University Press, *The Scottish Historical Review*, Oct., 1998, Vol. 77, No. 204, Part 2 (Oct. 1998), 224–251.

Morton, Graeme: *William Wallace. A National Tale*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2014.

Oliver, Neil: *Skócia történelme*. Budapest: General Press Kiadó, 2009.

Prestwich, Michael: *The Three Edwards. War and State in England, 1272–1377*. London: Routledge, 1990.

Raupp, Edward R.: *Sir William Wallace in Life and Literature: A Just War Perspective*. Ghaziabad: International Journal of Arts Humanities and Social Scienses Studies, Volume 6 Issue 9, September 2021.

Reid, Norman: *The Kingless Kingdom: The Scottish Guardianships of 1286–1306*. Edinburgh: Edinburgh University Press, *The Scottish Historical Review*, Oct., 1982, Vol. 61, No. 172, Part 2 (Oct., 1982), 105–129.

Reid, W. Stanford: *The Papacy and the Scottish War of Independence*. Washington: Catholic University of America Press, *The Catholic Historical Review*, Oct. 1945, Vol. 31, No. 3 (Oct., 1945) 282–301.

Szántó Richárd: *Skót függetlenségi háború a 14. század első harmadában*. In: Pósn László – Veszprémy László (szerk.): *Elfeledett háborúk. Középkori csaták és várostromok (6–16. század)*. Budapest: Zrínyi Kiadó, 2016. 79–99.

Walton, Kristen Post: *Scottish Nationalism before 1789: An ideology, a sentiment, or a creation?* Winfield: Pi Gamma Mu, International Honor Society in Social Scenes, International Social Science Review, 2006, Vol. 81, No. ¾ (2006) 111–134.

Internetes források:

The battle of Stirling Bridge 11th September 1297. Wallace and Moray spring their trap.
<https://www.nationalwallacemonument.com/the-battle-of-stirling-bridge/> (Letöltés ideje: 2024. 10. 27.)

Mellékletek

1-es számú melléklet. William Wallace a The National William Wallace Monument ablakán, Stirling, 2024 (A szerző felvétele)

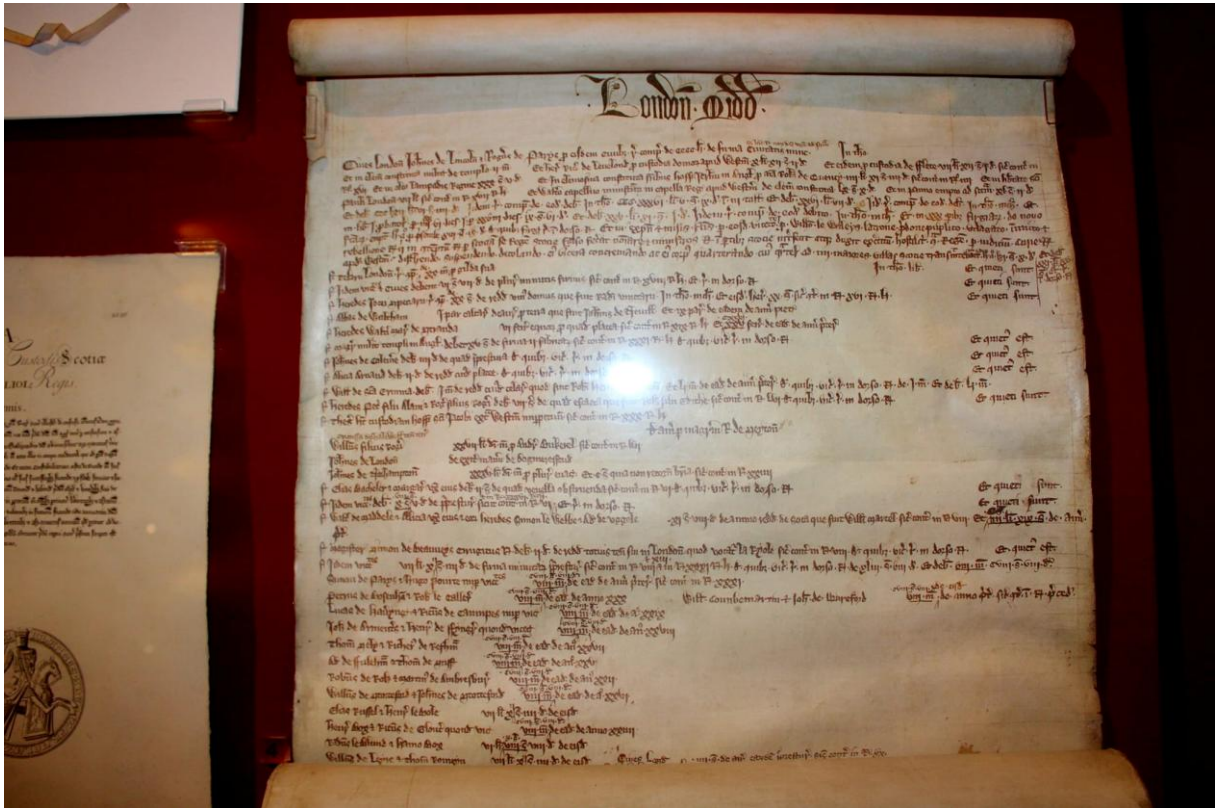
2-es számú melléklet. Stirling Old Bridge 2024 (A szerző felvétele)

3-as számú melléklet. The National William Wallace Monument, Stirling, 2024 (A szerző felvétele)

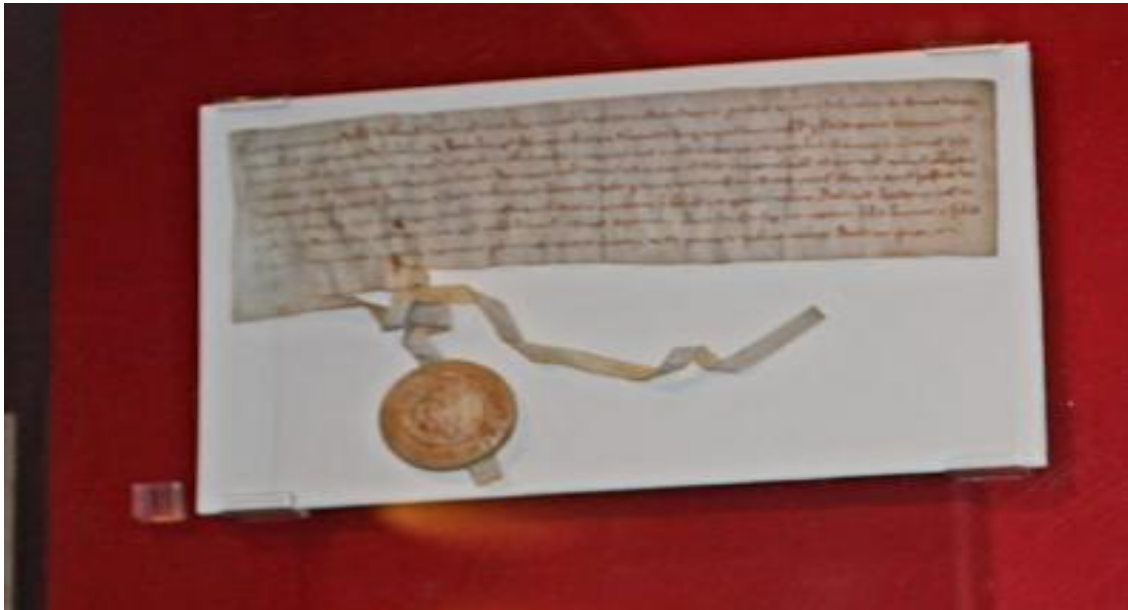
4-es számú melléklet. William Wallace kardja. (A szerző felvétele, 2024, The National Wallace Monument, Stirling)

5-ös számú melléklet. Angol kincstári pénzügyi jegyzék (A szerző felvétele, 2024, The National Wallace Monument, Stirling)

6-os számú melléklet. Wallace pecsétjének másolata a lübecki levélről. (A szerző felvétele, 2024, The National Wallace Monument, Stirling)

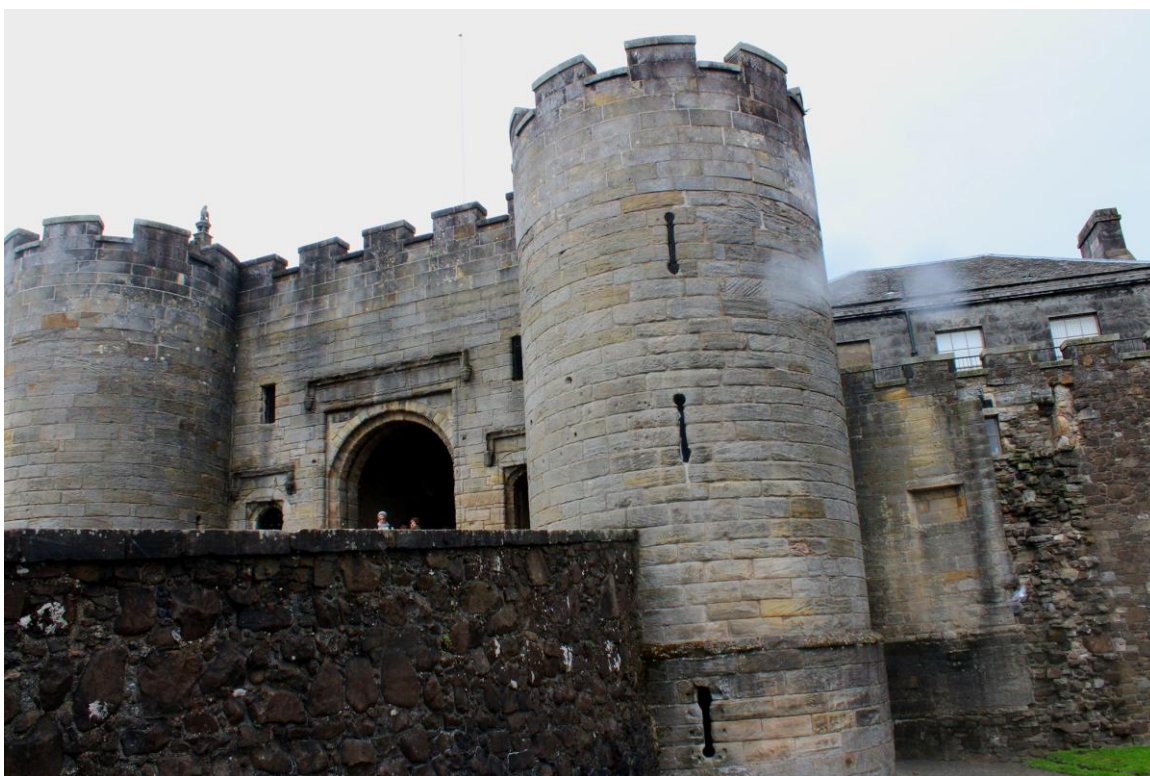
7-es számú melléklet. A lübeck-i levél (1297. október 11.) (A szerző felvétele, 2024, The National Wallace Monument, Stirling)

8-as számú melléklet. Robert Bruce kardja. (A szerző felvétele, 2024, The National Wallace Monument, Stirling)

9-es számú melléklet. Old Stirling Bridge. (A szerző felvétele, 2024, Stirling)

10-es számú melléklet. A stirlingi vár (A szerző felvétele, 2024, Stirling)

11-es számú melléklet. Az edinburgh-i vár. (A szerző felvétele, 2024, Edinburgh)

12-es számú melléklet. A skót koronázási ékszereket hirdető tábla az edinburgh-i várban. (A szerző felvétele, 2024, Edinburgh)

13-as számú melléklet. Egy I. Edvárd angol királyt ábrázoló illusztráció az edinburgh-i várban. (A szerző felvétele, 2024, Edinburgh)

15-ös számú melléklet. William Wallace szobra a neki emlékül állított The National Wallace Monument-en. (Stirling, 2024, a szerző felvétele).

16-os számú melléklet. Robert Bruce lovasszobra, The Battle of Bannockburn Visitor Centre, 2024, A szerző felvétele)